

ÖMER SEYFETTİN'İN ANLATILARINDA KENDİLİK BİLİNCİ VE ÖTEKİ

Dinçer Atay

Ömer Seyfettin'in ölümünün yüzüncü yıl dönümü münasebetiyle birçok bilimsel toplantı ve müstakil çalışma planlanmaktadır. Onun eserlerinin, fikirlerinin ve felsefesinin yüz yıl sonra yeniden gündeme getirilmiş olması, Türklük bilincinin aydınlanma dönemi olan II. Meşrutiyet Devri fikirlerinden Türkçülüğün yirmi birinci yüzyılda yeniden gündeme getirilmesi anlamına da gelir. Bununla birlikte Ömer Seyfettin'in eserlerinin günümüz alfabetine aktarılması; görülmeyen metinlerinin gün yüzüne çıkarılması, yeni neslin ilgisine sunulması bakımından oldukça önemli olmakla birlikte onun metinlerindeki zengin içeriğin keşfi daha da önemlidir. Ömer Seyfettin ile ilgili yapılan inceleme ve monografik çalışmalara bakıldığında Ali Canip'in 1935'te neşredilen *Ömer Seyfettin: Hayatı ve Eserleri* adlı kitabı, kataloglarda Ömer Seyfettin ile ilgili olarak karşımıza çıkan ilk eserdir. Buna ek olarak Yaşar Nabi'nin (*Ömer Seyfettin Hayatı Sanatı ve Eserleri*, 1952), Hilmi Yücebaş'ın (*Ömer seyfettin'in Hayatı Hatıratı Şiirleri*, 1960) ve 1962'de TDK yayınları arasında çıkan Hikmet Dizdaroğlu'nun *Ömer Seyfettin* başlıklı çalışması, klasik monografi tarzında kronolojik öncüller arasındadır. Nitelik bakımından öncül Ömer Seyfettin monografisi olarak da Tahsin Alangu'nun *Ömer Seyfettin: Ülkücü Bir Yazarın Romanı* isimli eseri ön plana çıkar. Devamında birçok makale, deneme, tez ve araştırma yazılarına da konu olan Ömer Seyfettin'in külliyatı; üzerine yazıldıkça çoğalan, artan bir niteliğe sahiptir. Bununla birlikte farklı bakışlara kendini

teslim eden cevheriyle yeni kaynakları sunmaya da devam eder. Bu bakımdan Mitat Durmuş'un *Ömer Seyfettin'in Anlatılarında Kendilik Bilinci ve Öteki* isimli inceleme kitabı, yeni bir bakış açısı ile yeni çıkarımları var eden bir niteliğe sahip olması açısından dikkat çeker. İlk olarak 2014'te yayımlanan çalışma, Ömer Seyfettin'in ölümünün yüzüncü yılı münasebetiyle gözden geçirilmiş ikinci baskısıyla Fenomen Yayınları'ndan ilgililerin merakına sunulmaktadır. Kitap, genel kitap boyutu olan 14x21 ebatlarındadır. Üç yüz yetmiş iki sayfadan oluşan bu inceleme kitabı, aynı zamanda Ömer Seyfettin'e dair güçlü bir bibliyografya da sunmaktadır. II. Meşrutiyet Devri Türk edebiyatı inceleme literatürüne, yüzeysel tespitlerden öteye geçen yorumlar eşliğinde önemli bir katkı sağlayan bu inceleme metni; açık ve anlaşılır bir üslupla oluşturulmuş, akademik bir çalışmadır.

Durmuş'un inceleme çalışması, "Giriş" ve "Son Söz" haricinde üç bölümden oluşur. Birinci bölüm; "Yaşamdan Deneyim/İnenlerin Edebî Metinlere Akışı: Ömer Seyfettin ve Anlatıları" ismini taşır. İkinci bölüm, "Kendilik Bilincinin Temellendiği Görüntüler"; üçüncü bölüm ise "Ötekinin Algılanışı ve Konumlandırılışı ile Ötekinin Aynasında Şekillenen Kendilik" başlıklarına sahiptir. Yazarın "Ön Söz"de vurgu yaptığı temel ayrıntı, yirminci yüzyılın "kendilik, kimlik ve öteki" açar ibarelerinin ilişkiler ağı üzerine konumlanır. "Giriş" kısmında II. Meşrutiyet ve öncesindeki tarihsel, siyasal ve kültürel gelişmelerin Osmanlı-Türk aydınındaki izdüşümleri tartışılır ve *zihinsel* ve *fiziki yitimlerin* varlığı somut kılınır. Nihayetinde II. Meşrutiyet Devri'ndeki kendilik bilincini duyumsayan aydınların varlığına kadar Osmanlı erkinin kendilik bilinci konusunda "Oğuz uykusu"nda olduğu çıkarımı dikkatlere sunulur. Durmuş, söz konusu uyku hâlini "yanılsama, kopuntu ve yutulma" (s. 93) eylemleri ile kavramlaştırır. Kendilik yanılsamasında olan Osmanlı-Türkünün yüzyıllardır kendi adını dahi an(a)madığı bir sosyopolitik çevrede kendilik bilincinde *kopuntuyu* deneyimlemesi, *öteki* tarafından *yutulma* durumunu da somutlar.

Eserin ilk bölümünde; Ömer Seyfettin'in şahsi biyografisi, eserleri bağlamında gündeme getirilir. Onun yüksek gözlem gücünün, zekâ süzgecinden geçerek özleşen ayrıntıları; kurgu düzeninde, hangi denklemler eşliğinde metni / anlatıyı var ettiği değerlendirilir. Ömer Seyfettin'in şahsi biyografisinde maruz kaldığı "ötekileştirilme" çabalarına karşın Türklüğünü savunarak Türklük bilincini, devrin sosyopolitik ve sosyokültürel odağında metin düzeyine taşıdığına dair vurgu yapılır. Böylece onun anlatılarında konumlanan "öteki" algısının biyografik kay-

nakları da ortaya konmuş olur. Kendilik bilincinin görüntü düzeylerine odaklanılan ikinci bölüm, "Ontolojik Oluşum: Dilsel Açından Kendilik Bilinci", "Ontik Filogenetik Bir Varlık Olarak Bireysel ve Soyca Kendilik", "Ontolojik ve Filogenetik Kayıtlanma Alanı Olarak Tarihsel Açından Kendilik", "Ontolojik Güven ve Bellek Alanı: Vatansal Açından Kendilik", "Mistik Varlık Alanı: Dinsel Kendilik Bilinci" ve "Yaşamsal Bir Gereklilik Alanı Olarak İktisadi Açından Kendilik" alt başlıklarından oluşur. Bu alt bölümler de kendi içlerinde "yanılsama, kopuntu ve yutulma" hâlleri bağlamında Osmanlı-Türkünün deneyimlemek zorunda kaldığı edilgen pozisyonları somut kılarak belirlenir.

Bu bölümde ilk dikkati çeken "dilsel kendilik"tir. Türkçeye yabancılaşan Osmanlı-Türk aydınları, edebî ve fikrî metinleri -her ne kadar sosyal gerçeklik bağlamı Türkçe ile kurduklarını iddia etseler de- ana dilini günlük hayatında yaşayan avamdan uzak kalınıştan kurtulamazlar. Türkçenin ötelenmişliğini farklı yüzyıllardaki metinlerden örneklerle serimleyen Durmuş, bu yüzyılda "Türk" sesinin duyulduğu metin olan "Anadolu'dan Bir Ses" şiirine kadar bu durumun pek de değişmediğine dikkat çeker. Bu bölümde Ömer Seyfettin'in "Efruz Bey", "Aşhab-ı Kehfimiz", "Bahar ve Kelebekler", "İnat", "Primo Türk Çocuğu", "Fon Sadriştayn'ın Karısı", "Bilgi Bucağında" anlatı metinlerinde dilsel kendilik yitimleri ve dilsel kendiliğe çağrular değerlendirilir. Yazar, Ömer Seyfettin anlatılarındaki bireyin kendilik düzeyine nasıl taşındığına dair şu soruların gündeme gelmesi gerektiğini savunur: "1. Kimlik nedir? 2. Türk toplumu nasıl bir kimliksel yanılsama / kopuntu yaşamıştır? 3. Kimliğe eklemleme kendisini anlatılarda nasıl gösterir?" (s. 87) Böylece "insan-düşünce-dil-benlik" (s. 91) kavramlarının var ettiği ilişki

ağı bağlamli bir açımrama, çözümlerle yapılmış olur. Çalışmada, yüzyıllardır ötelenen Türkçe ve Türk kimliğinin devrin içindeki konumlanışının başlıca sebepleri ise algısal yönlendirme, hakir görölme ve bağlamdan koparılmaya; siyasi erkin kendini başka bağlamla tanımlaması; dinsel duyarlılıktaki aşırı özdeşleşme; merkez-taşra diyalektiğinde beliren dışlanmışlığın estetik ve bilgi bağlamını da koparması (s. 95) durumları ile ilişkilendirilir. Bu noktada Durmuş, Ömer Seyfettin'i "bütöl bu altüst oluşlara yakından tanıklık eden bir diriliş sesi" (s. 137) olarak niteler. Yazar, Ömer Seyfettin'in ideolojinin her türlü daraltıcı görünümünden sıyrılarak devrini akılla kavrayan bir aydın olduğunu vurgular. Durmuş'a göre; Ömer Seyfettin'in anlatılarında kendilik çağırısı, şu kavramlar eşliğinde somut kılınır: "savaş, ötekinin bilincinden aktarımlar taşıma, ironi / mizah, tarihi geçmiş ve kahramanlık anlatıları, dini değerler, kendilik nesnelere, bilgi" (s. 139). Bu bölümde dikkatleri çeken bir başka özellik de Ömer Seyfettin'in öykülerinde görünüm kazanan iktisadi hayat yansımalarının yerli üretim ve ticarete hâkim olan etnik unsurun gayritürk ve gayrimüslim oluşları bağlamında "ticari kendilik" algısının mevzu bahis ediyor olmasıdır. Zira Ömer Seyfettin'in öykülerindeki iktisadi hayatın görüntü düzeyleri, onun tasavvur ettiği devlet telakkisinin önemli bir organıdır.

Ötekinin varlığı ve algısallığının metin düzeyindeki karşılıklarının değerlendirildiği üçölncü bölümün alt başlıkları; "Dışarıda Olan, Büyölünen ve Aynı Zamanda Çekince Konulan Öteki", İçeride Olan ve Dışarıdakine Aidiyet Bağı ile Bağlı Olan Öteki", "Filogenetik Olarak Beriki Konumunda Olan Ancak Ontolojik Olarak Bağlam Kaybı Yaşayan, Epistemik Anlamda Yok / Yitik-Kişi Konumunda Görölün Öteki" ve "Bağlamını

Geleneksel Yanılsamadan Kurtaramamış Öteki" olarak karşımıza çıkar. Yazara göre Ömer Seyfettin'in anlatılarında "öteki"nin varlığı, kendilik bilincinin uyandırılmasına hizmet eden temel bir izlektir. Ömer Seyfettin'in "öteki" olarak anlatılarında somutladığı tiplerin, karakterlerin kendi aidiyet kodlarına sahip çıkışları, Osmanlı-Türkölünün zihninde "Ben kimim?" sorusunu gündeme getirmede kilit rol oynar. Durmuş'a göre; Osmanlı milleti ve kaynaştırma cemiyeti gibi terimlerin öykülerdeki varlıkları, hem ötekinin kendilik değerlerini sahiplenmeşlerini hem de Osmanlı-Türkölünün kendilik değerlerini yitirimlerini görünür kılar. Durmuş'un bu bölümde odaklandığı belirli öyküler şunlardır: "Bomba", "Beyaz Lâle", "Nakarar", "Primo Türk Çocuğu", "Piç", "Topuz", "Herkesin İçtiği Su". Yazar, çağının düşün seviyesini metinler düzleminde yakalayan Ömer Seyfettin'in, milliyetçilik akımları eşliğinde belirginleşen "öteki"nin varlığını reddetmediğini; bilakis daha da görünür kıldığını ifade eder.

Durmuş, "varoluşlarına bilinçle katılmayan toplumların, yok oluşlarına seyirci kalacağını" (s. 305) ifade ederek söz konusu seyirci kalma hâlinin Osmanlı-Türk aydınlarında II. Meşrutiyet Devri'ne kadar sıklıkla gözlemlenen bir durum olduğunu vurgular. Bu çıkarımın dayanağı olarak ise dilsel kendilik alanı olan Türkçeye dönüşü sunar. Yazara göre Ömer Seyfettin'in anlatılarını kuran temel hareket noktası, Türk kimliğini inşa etmektir. Söz konusu kimlik inşası; devrin sosyal gerçekliğinde ve çalışmanın başında gündeme getirilen yanılsama ve kopuntu durumlarını durdurma gayretiyle eklemleme eşliğinde gerçekleşir. Durmuş, yanılsama ve kopuntu hâllerini deneyimleyen bireylerin, Ömer Seyfettin tarafından "kitle toplumu anlayışından çıkarılarak epistemik öze sahip değerler toplumu-

na doğru taşınmak” (s. 306-307) istendiğini savunur. Böylece Ömer Seyfettin, “yıkılış devrinde diriliş öyküleri” (s. 308) kaleme alan yazar biçiminde tanımlanan kimliği somut olarak dikkatlere sunulur.

En nihayetinde Mitat Durmuş’un bu inceleme çalışması; yirminci yüzyılda pek de anlaşılamayan Ömer Seyfettin’in, yüzyıl sonra anlaşılmasına büyük katkı sağlar. Ömer Seyfettin’in kıv-

rak mizahi söylemlerini açımlayıcı bir yaklaşımla çözümleyen Durmuş, Ömer Seyfettin’in uyandırmaya çalıştığı Türk kimliğinin devrin sosyal gerçekliğindeki görünümünü âdeta bir arkeolog gibi ortaya çıkarır. Bu inceleme eseri; Ömer Seyfettin ile ilgili yapılacak çalışmalarda olduğu gibi, edebiyat sosyolojisi bağlamında yapılacak çalışmalara da öncülük edecek bir niteliğe sahip olduğunu tarihsel süreç içinde gösterecektir.

UNUTUŞ VE HATIRLAYIŞ

Cihan Adıman

Unutuş ve Hatırlayış’taki yazılar; 1988-1991 yılları arasında, haftalık olarak yayımlanan *Diriliş* dergisinde, Mehmet Yasinoğlu müstearıyla çıkan yazılardan oluşmuştur. “Horoz İki Kere Ötmeden” yazısı daha önce 1975 yılında aylık *Diriliş* dergisinde “Zülküfül Makamında” üst başlığıyla yayınlanmıştır. *Diriliş* dergisinin 1979’da yeniden yayımlanması ile birlikte, “Diriliş Mektubu” ve 1991 tarihli “Taraflı Bir Programın Hatırlattıkları” başlıklı yazılar kitabın ikinci baskısına alınarak yayımlanmıştır.

İlk baskısı 1996’da yapılmış olan kitabın daha sonraki baskıları 1998, 2008 ve 2012 ve 2015 yıllarına aittir. Benim elimdeki baskı da 2015 yılında *Diriliş* Yayınları’ndan çıkan 5. baskıdır. Kitaptaki yazılar, 10 başlık altında toplanmıştır ve 63 sayfalık bir bütünü oluşturmaktadır.

Unutuş ve Hatırlayış ilk olarak “Kutlu Hac Yolculuğu” başlıklı yazı ile başlar. Bu yazısında Sezai Karakoç; Hac ibadetinin putlaştırılmaması gerektiğini, oraya giden Müslümanların ruhsal ve

zihinsel olarak tüm günahlardan arınmış ve tabiri caizse anadan doğma bir şekilde yeni biri olarak dönmesi gerektiğini ifade eder. Hac yolculuğunu “takva amaçlı, metafizik kıyılı, tarih ve toplum yolculuğu” diye özetler. Dinimizce imkânı olana farz kılınan bu yolculuğun,

